

Pyxida z iernych K a ian (rekonstrukcia).

Svedectvo strateného hrobu

(Pyxida z Čiernych Kľačian)

139

V apríli roku 1974 Archeologickému ústavu Slovenskej akadémie vied v Nitre oznámili z Jednotného roľníckeho družstva Čierne Kľačany, že vo vodovodnej ryhe, ktorú hĺbil bager od vodárne do dediny, sa objavili črepy a kosti. Čierne Kľačany sú nevelká obec na dohľad od Zlatých Moraviec a Zlaté Moravce sú zas takmer na dohľad od Nitry. Je to teda priestor z hľadiska národných dejín nanajvýš zaujímavý. Pamiatky sa našli na jednom z posledných svahov, ktoré spájajú Tribeč a Pohronský Inovec, v chotári Mlynské diely alebo aj Pri mlyne, kde síce o mlyne už niet ani slychu, ale zrejme tam kedysi stál; potoky mal k dispozícii hneď dva - Bočovku a Širočinu, ktoré sa približne v tom istom priestore spájajú a pod spoločným názvom Širočina sa asi o desať kilometrov ďalej vlievajú do Žitavy.

Nie sú to zbytočné podrobnosti; dokladajú, že miesto nálezu bolo svojho času významné, strategické.

Objavené predmety, a najmä ľudské kosti, vyvolali v dedine pozornosť; privábili aj troch študentov, Stanislava a Ivana Lukáčovcov a ich priateľa Milana Šveca, ktorí sa na miesto nálezu išli pozrieť. A dobre, že to urobili, lebo poskytli histórii vzrušujúcu epizódu, o ktorú možno oprieť jednu z najslávnejších kapitol slovenského dejepisu. Patrí im za to veľká vďaka.

Keď obchádzali ryhu, upútala ich lebka, ležiaca na dne priekopy. Vedľa nej boli kúsky panvy a zo steny priekopy vyčnievali ľudské nohy (to, čo z nich zvyšilo). Stroj sa preoral cez hrob a urobil to tak presne, akoby mu trasu vymerali - na jednej strane výkopu zostal odtlačok vypadnutej lebky, na druhej asi pol metra pod povrchom už spomenuté kosti nôh. Zvedaví chlapci ich odhrabali a okrem iných vecí našli pri nich zožltnuté, miestami celkom hnedé zlomky masívnej kosti ozdobenej akousi rezbou.

O niečo neskôr prišiel do Čiernych Kľačian archeológ Ladislav Veliačik. V ryhe a jej okolí našiel pamiatky od mladšej kamennej doby, cez dobu bronzovú, staršiu dobu železnú až po veľkomoravské a neskoršie časy.

Avarské kovanie opaska z Komárna je ozdobené krížom a vtákom, zrejme holubicou, symbolom kresťanstva. Ťažko povedať, kam až siahajú korene kresťanstva na Slovensku.

Pri pomníku, neďaleko miesta nálezu.

Ladislav Veliačik s nálezami po dvadsiatich rokoch.

Chýbali už len Kelti a Germáni, ale to možno iba preto, lebo nestáli v ceste stroju.

Keď mu chlapci priniesli svoj nález, ukázalo sa, že našli kúsok slonieho kla. Slonovina mala vždy veľkú cenu, vyrezávali sa z nej drobné luxusné predmety, rozličné figúrky a sošky. Najhodnotnejší je dutý koniec kla, koreň, z ktorého sa robili luxusné schránky (po grécky pyxidy). Mali veľkú cenu, z každého kla sa dala vyrobiť len jedna. Dutá časť kla sa odrezala, otvory sa uzavreli dnom a viečkom a vonkajšie steny sa ozdobili rezbou, nezriedka súvislými výjavmi, v pohanských časoch z mytológie, neskôr zo života svätých a z Biblie. Pyxidy slúžili ako schránky na vzácne veci, šperky, kozmetiku, v kresťanskej ére kadi-dlo a relikvie. A práve taká vzácnosť ležala pod zemou v Čiernych Kľačanoch. Rozpadla sa, ale aj zo zlomkov sa dala vyčítať jej niekdajšia krása.

Lenže táto krása nemala svoj čas. Keď Ladislav Veliačik zhromaždil predmety, ktoré dostal od študentov, preosial hlinu z miesta, ktoré mu označili, a vykopal niekoľko menších sond, zistil, že situácia vôbec nie je jednoduchá; v údajnom hrobe boli pamiatky z mladšej kamennej doby, staršej doby železnej, z čias Veľkej Moravy, zlomok bronzového, z jednej strany lešteného plechu (azda zvyšok zrkadla), nezreteľný kus opracovanej kosti, torzo čepele (asi kosáka), zlomok železného predmetu, dva prasleny a azda aj ďalšie maličkosti.

Bolo teda jasné, a koniec koncov logické, že nálezy sa pomiešali. Zložitá situácia sa ešte skomplikovala, keď po štvrtstoročí pri nakrúcaní filmu Záhada zo slonoviny povedal Ivan Lukáč, jeden z chlapcov, vtedy už dávno dospelý muž, že pyxida neležala na označenom mieste, ale asi o dvadsať metrov ďalej...

Ťažko povedať, zostáva len veriť, že zlomky slonoviny pri nohách mŕtveho boli priveľmi nápadné na to, aby si chlapci chvíľu nálezu nezapamätali; napokon, nech je to akokoľvek čudné, na poli sa nikdy nevykonával archeologický výskum, hoci viacero okolností naznačuje, že pod zemou sa skrýva veľkomo-ravský cintorín, a mal by to byť významný cintorín, ak bola pyxida v jednom z hrobov. Na Slovensku iná nejestvuje, unikátna je aj v širšom v meradle; ďalšia sa našla až v Žuráni na Morave. Tá však mala väčšie šťastie, podarilo sa určiť jej čas: ležala v mohyle z obdobia sťahovania národov.

O sťahovaní národov sme už hovorili (Stopy dávnej minulosti 2 - Slovensko v staroveku), netreba sa opakovať; pre tento príbeh je dôležité, že nás vra-

cia nazad do antiky, a je teda logické, ak sa úlomky pyxidy dostali k Titusovi Kolníkovi, skúsenému archeológovi a špecialistovi na staroveké umenie.

Nemal to jednoduché. Rekonštrukciu schránky mimoriadne komplikovala okolnosť, že celé kusy chýbali a aj to, čo zostalo, nebolo celkom jednoznačné; zvetraná slonovina sa cibuloovito rozpadá, a tak sa na niektorých miestach odlúpila vrchná vrstva aj s rezbou. Priaznivá bola, naopak, okolnosť, že pyxidu zrejme zdobili postavy zo súvislého výjavu, ako dokladali figúry ľudí aj zvierat, a dôležité bolo aj to, že sa zachovali kusy, na ktorých boli vyvýšené podložky na pripevnenie zámky a jedného z dvoch pántov strateného vrchnáka, lebo pánty a zámka museli stáť proti sebe. Prvé dva kusy teda mali svoje miesto, ostatným ho bolo treba trpezlivo hľadať.

Postupne sa ukázalo, že do pyxidy vyrezali dva výjavy. Na prvom bol mladý pastier usadený na skale, pravou rukou opretý o akýsi predmet, zrejme o pastiersku palicu. Pri nohách mu ležala ovečka. Obďaleč stála skupina ďalších zvierat: tri ovce a koza, s hlavami obrátenými do jedného smeru, akoby sa tam čosi odohrávalo. Na konci malej čriedy bola ruka, ku ktorej chýbalo telo; tento kus pyxidy bol stratený nenávratne.

Priestor medzi čriedou a pastierom bol takmer zničený, postava, ktorá v ňom stála, pôsobila ako strašidlo, tajomný, zrejme starý človek v postoji, v ktorom sa dal vytušiť úctívý predklon. Pri nohách mal čosi nezreteľné, podľa výšky a logiky výjavu pastierskeho psa.

O niečo zreteľnejší bol druhý výjav: oráč so záprahom (azda býkmi) a pred ním žena s jednou rukou zdvihnutou do gesta požehnania, na druhej ruke naplnený kôš. V pozadí boli kamenné arkády a konár stromu nad záprahom. Rezba bola majstrovským kompozičným dielom a aj vysoký reliéf vyhovoval najvyšším umeleckým kritériám.

To všetko a niekoľko ďalších nezachovaných detailov bolo na nízkom valci, vysokom asi deväť centimetrov, dolu s priemerom štrnásť a pol centimetra, v hornej časti o máličko užšom, tak ako sa sloní kel zužoval od koreňa ku špičke.

Titus Kolník si všimol, že výjavy majú veľmi zvláštne, dalo by sa povedať až nelogické črty. Napríklad starý a mladý muž uprostred čriedy; čo mali symbolizovať? Ak odovzdávanie čriedy novej generácii, potom by sedel starý a prichádzal mládenec, tu sa navyše starý muž ukláňal a mladík pôsobil sebavedome. Nebola to teda abstraktná oslava pokojného pastierskeho života, ale príbeh, zatiaľ, pravda, neznámy.

Zlomky žuránskej pyxidy.

Slonovina patrila medzi najluxusnejšie materiály. Na reliéfe zo 6. storočia je cisár Konštantín.

Titus Kolník pri rekonštrukcii zlomkov pyxidy.

Ak prvý reliéf znázorňoval konkrétnu scénu, musel byť taký aj druhý reliéf, to bolo logické. Práca oráča sa v antike vysoko cenila, mala aj symbolický zmysel: ten korenil v praveku * a platil ešte v stredoveku. Spomeňme si na Přemysla, bájneho vládcu českého kniežatstva, ktorého povolali na trón rovno od pluhu. Brázdou, ktorú vyoral pluh so záprahom býka a kravy, sa v staroveku pri zakladaní mesta symbolicky určovala veľkosť mesta, obvod hradieb. Tak to robili Etruskovia, ale aj Romulus vyoral symbolickú brázdou okolo budúceho Ríma - a práve v báji o založení Ríma našiel Titus Kolník zmysel výzdoby pyxidy z Čiernych Kľačian.

Keď sa narodili dvojčičky Romulus a Remus, synovia boha Marsa a vestálky Rey Silvie, dcéry zvrhnutého kráľa Numitora, nový kráľ ich prikázal zabiť, aby mu nevyrástli nepriatelia. Novorodeniatka položili do dreveného košíka a pustili po prúde rieky Tiber. Mali sa utopiť, lenže korýtko sa zachytilo o korene veľkého figovníka. Plač detí prilákal vlčicu, ktorá sa ich ujala, zohrievala ich a kŕmila svojím mliekom. Vlčici deti ukradol pastier Faustulus a vychoval ich. Keď nadišiel čas, porozprával Romulovi o jeho kráľovskom pôvode. Ak je to naša scéna, aj ruka bez tela má vysvetlenie. Patrila Palilii, bohyni pastierov, lebo Rím založili 21. apríla 753 pred našim letopočtom, na sviatok Palilie. Za takých okolností je pravdepodobné, že arkády za rukou symbolizujú svätyňu a konár figovníka, na ktorom sa zachytilo korýtko.

Prvá scéna vysvetľuje druhú: Romulus vyoráva brázdou, ktorou určuje veľkosť Ríma. Pred jeho pluhom kráča bohyňa úrody Ceres s košom zrna.

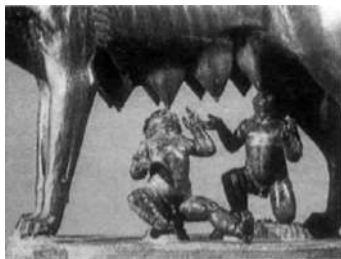
Rekonštrukcia výzdobného reliéfu sa teda podarila, ešte vždy však chýbal čas, a bez času sa nedalo rozmýšľať o tom, kedy a ako sa pyxida dostala do zeme. Titus Kolník sa ho pokúsil určiť módou. Romulus mal krátke kučery sčesané do čela a na zátylok. Taký účes bol v Ríme moderný na prelome 3. a 4. storočia. Na 4. a 5. storočie ukazoval aj účes bohyne. Pastier mal oblečenú kožušinu, lebo podľa tradície „vlčiu kožu bude nosiť ten, ktorý mesto najslávnejšie založí“, oráč krátku podkasanú tuniku, tak ako dobrý pastier na pamiatkach z 3. - 4. storočia. Jednoduchú predĺženú tuniku nosili v tom istom čase aj Rimanky, rovnako štóla prehodená cez plece bohyne a náhrdelník sú typické pre neskorú antiku.

* Pozri Stopy dávnej minulosti 1 (Slovensko v praveku), kapitolu Najkrajšia žena nášho praveku.

Pyxida z Čiernych Kľačian
(rekonštrukcia).

Vlčica dojčiaci Romula
a Rema.

Přemysl Oráč (podľa
Vénceslava Černého).

Konštantín a Metod
z bulharského kódexu
z 11. storočia.

Hypotetické zaradenie vzniku pyxidy do 4. storočia umožnilo T. Kolníkovi rozvíjať myšlienku ďalej. Umelci sa dodnes radi vezú na politickej vlne a inak to nebolo ani v antickom Ríme; vo chvíľach vypätého vlastenectva siahali za vlasteneckými motívami. V 4. storočí bolo takou chvíľou založenie Nového Ríma - Konštantinopolisu, Byzantionu, na príkaz cisára Konštantína Veľkého v roku 324. Je to len hypotéza, ale spojením pyxidy s Byzantskom by sa dalo vysvetliť jej miesto vo veľkomoravskom hrobe, a tým pripomenúť slávnú kapitolu slovenskej histórie, príchod byzantskej misie na Veľkú Moravu.

Nie je to neznáma kapitola. Osudy sv. Cyrila (Konštantína) a sv. Metoda do podrobností opisujú legendy, ktoré sa zachovali v latinčine i v starosloviencine. Latinská je Rímska legenda napísaná v okolí pápeža (pravdepodobne vo Velletri v bezprostrednej blízkosti Ríma) krátko po smrti Konštantína, staroslovienske sú dve slávne Moravsko-panónske legendy, Život Konštantína a Život Metoda. Sú to teda dobové pramene, ich autori píšú o tom, čo zažili alebo aspoň počuli od tých, ktorí tieto udalosti osobne prežili, a hoci to nie je rozprávanie o histórii, ale životopisy, svojím spôsobom náboženský text, ktorý kladie základný význam na duchovný rozmer, má predpísanú formu, stavbu, štýl, aj tak sú to pramene, aké sme doposiaľ nepoznali; sú o to cennejšie, že informujú o situácii zútra, s láskou, nie sú to svedectvá spoza hraníc, naplnené nenávisťou a nepriateľstvom, a to je mimoriadne dôležité, pretože človek musí milovať históriu svojej vlasti, byť na ňu hrdý - to je už tak a s tým sa nedá nič robiť.

Pozvanie a príchod Konštantína a Metoda sa viažu na nového veľkomoravského panovníka Rastislava. Do tých čias sa Rastislav nikde nespomína. Možno žil medzi Frankmi ako rukojemník, ktorého im dal Mojmír (vieme, že to urobil aj korutánske knieža Borut, aj ten dal bavorskému vojvodovi svojho syna Gorazda a synovca Chotimíra - taký bol v tých časoch zvyk). Za akých okolností Rastislav vystriedal Mojmíra, nevedno, z Fuldských análov sa dozvedáme iba toľko, že východofranský kráľ Ľudovít Nemec „v polovici augusta 846 sa vybral proti moravským Slovanom, ktorí sa pokúšali odtrhnúť. Tu urobil poriadok a podľa svojich predstáv urovnal pomery a ustanovil im za vládcu Rastislava, Mojmírovho synovca“.

Ak si ho vybral, asi ho poznal a dôveroval mu, možno práve z čias Rastislavovho rukojemníctva v Bavorsku; nie je vylúčené, že si ho priviedol rovno odtiaľ. Ale je možné aj to, že Mojmír už nežil, nevládol, a krok Ľudovíta Nem-

ca bol reakciou na novú situáciu, ktorá vznikla po jeho smrti alebo po jeho páde. Nech si však Rastislava vybral z akýchkoľvek dôvodov, asi oľutoval, lebo Rastislav sa ukázal ako silný, neposlušný, no najmä prezieravý panovník. Vyplýva to aj z legendy Život Metoda:

„Stalo sa však v tieto dni, že Rastislav, knieža slovienske, spolu so Svätoplukom poslali z Moravy k cisárovi Michalovi posolstvo, ktoré prehovorilo takto: ‚Z milosti Božej sme zdraví. Hľa, prišlo k nám veľa učiteľov kresťanov z Vlách i z Grécka, i z Nemiec a učia nás rozlične. Lenže my Slovieni sme ľud prostý a nemáme nikoho, kto by nás naučil pravde a vysvetlil zmysel. Tak teda, dobrý vládár, pošli nám takého muža, ktorý nám usporiada všetko právo.“

Zaujímavá je zmienka o Svätoplukovi. Je to po prvý raz, čo sa niekde uvádza jeho meno. Keď o ňom budeme hovoriť po druhý raz (v kapitole Dovina nie je dievča), z dobových prameňov sa dozvieme o jeho kráľovstve. Meno tohto kráľovstva sa neuvádza, keďže však vieme, že Svätopluk bol Rastislavov synovec, a ako vyplýva z textu Moravsko-panónskej legendy, aj spoluvládca, predpokladá sa, že bol kráľom v Nitre, ktorá si zachovala autonómiu aj po vyhnaní Pribinu.

Ale vráťme sa ku Konštantínovi a Metodovi.

V roku 861 požiadal Rastislav pápeža Mikuláša I. o učiteľa, ktorý by ovládal slovanský jazyk. Naddunajskí Slovania patrili v tom čase pod regensburšké (Česi) a pasovské biskupstvo (Nitrania); ak by pápež Rastislavovi vyhovel, uvoľnil by väzbu Slovanov na Franskú ríšu, a pápež mal voči Frankom záväzky, ktoré mu v danej chvíli takú vec nedovolili. Rastislav sa však nedal odradiť a obrátil sa do Byzantska, kde vládol cisár Michal I. Byzantský cisár sa považoval za priameho dediča antického Ríma, neuznával konkurenčných franských Karolovcov, ktorí si cisársky titul vymohli len pred krátkym časom. Rastislav svojím krokom vošiel do európskej politiky a urobil to veľmi úspešne. Byzantský cisár vybral dvoch skúsených misionárov, Konštantína a Metoda:

„Vtedy povedal cisár Michal Konštantínovi: ‚Počuješ, Filozof, túto reč? To nemôže vykonať nikto iný okrem teba. Tu, hľa, máš mnohé dary, vezmi si so sebou svojho brata opáta Metoda a choď Vy ste predsa Solúnčania a všetci Solúnčania hovoria čisto po sloviensky.‘

Vtedy sa neodvážili odmietnuť ani Bohu, ani cisárovi podľa slova svätého apoštola Petra, ktorý povedal: Boha sa bojte, kráľa si ctíte. Vypočujúc tú veľkú vec, pohrúžili sa do modlitieb spolu s inými, čo rovnako zmyšľali ako oni. A tu

Postupná rekonštrukcia scény stretnutia dvoch postáv.

Titus Kolník nad
rekonštrukciou scény orby.

Boh zjavil Filozofovi slovienske písmo, a keď hneď zostrojil písmeňá a zostavil text, vydal sa na cestu na Moravu, vezmúc so sebou Metoda. Ten potom znovu začal Filozofovi slúžiť, v pokore mu oddaný, a spolu s ním učíť."

Je zvláštne, že všetky tri legendy ponúkajú zhodnú informáciu o daroch: „(Cisár) poskytol im značné prostriedky z cisárskej pokladnice na cestu", (Rímska legenda), „potom ho poslal s mnohými darmi" (Život Konštantína), „tu, hľa, máš mnohé dary" (Život Metoda). Pre T. Kolníka to znamenalo ďalší argument pre jeho predstavu, že pyxida, ktorú hypoteticky spojil so založením Konštantínopola, ležala vo veľkomoravskom hrobe v bezprostrednej blízkosti Nitry ako jeden zo spomínaných darov.

Kolníkov pokus o spojenie literárneho a archeologického prameňa si zasluhuje uznanie a určite to nie je náhoda, ak ho dal do historickej súvislosti, ktorá má pre Slovákov mimoriadnu cenu. Misia Konštantína a Metoda sa stala kultovým príbehom všetkých Slovanov. Zakladá sa na Rastislavovom konštatovaní „nemáme takého učiteľa, ktorý by nám vyložil v našom jazyku pravú kresťanskú vieru".

Byzantskú reakciu poznáme zo Života Konštantína:

„Filozof sa však spýtal: ‚Lenže kto dokáže napísať reč na vodu a získať si meno kacíra?' Cisár spolu so svojim strýkom Bardom mu znovu povedali: ‚Keď to budeš chcieť ty, tak ti to môže Boh dať, lebo ten dáva všetkým prosiacim bez pochybovania a otvára klopaťúcim.'

Odišiel teda Filozofa podľa svojej starej obyčaje sa oddal modlitbe spoločne s inými pomocníkmi. A skoro potom ho osvietil Boh, ktorý počúva modlitby svojich služobníkov, a vtedy zložil písmeňá a začal písať text evanjelia: Na počiatku bolo slovo a slovo bolo u Boha a Boh bol Slovo (atď)."

Príchod Konštantína a Metoda v roku 863 sa stal jedným zo základných kameňov historického vedomia Slovákov, a keďže sa ním stal v časoch národného obrodovania (azda aj skôr, v úvode ich spomína už spevník Cantus catholici z roku 1655), do pozadia musela ustúpiť aj historická realita. Pravda, nie je spravodlivé, ak sa obrana národnej existencie spájala so znevažovaním diela predchodcov solúnskych bratov, ktorí sa spomínajú aj v Živote Metoda: „Prišlo k nám veľa učiteľov kresťanov z Vlách, i z Grécka, i z Nemiec." A ešte nespravodlivejšie, ak to platí dodnes, lebo istého uznania sa dočkal len arcibiskup Adalrák, svätiteľ Pribinovho kostola v Nitre. Kresťanstvo na Slovensku má históriu, ktorá siaha ďaleko do minulosti, začiatky sa kladú až ku Keltom,

pravda, nie ku slovenským Keltom, o ktorých sme hovorili v Stopách dávnej minulosti 2 (Slovensko v staroveku), ale ku Keltom britským.

Medzi Keltov na Britské ostrovy preniklo kresťanstvo s vojenskou výpravou Rimanov roku 43. Keď neskôr útoky pohanských Škótov a Piktov zatlačili Keltov do hôr, kresťanstvo vo veľmi svojráznych pomeroch, charakteristických najmä izoláciou, zosilnelo a začalo sa šíriť aj medzi iné národy. Pol tisícročia po vpáde Rimanov sa do Francúzska preplavili muži, ktorí vraj mali hlavy spredu vyholené, vzadu vlasy až na pleciah, v rukách berlu ako symbol požehnaní, prekliatia i zázrakov, na krku schránku s relikviami, na pleciahch vrecká s knihami a vodou - keltskí mnísi.

Možno naozaj vyzerali takto a možno inak, už to napokon ani neboli čisti Kelti a putovaním po Európe sa menili čoraz viac. Pre naše rozprávanie je dôležité, že vo Franskej ríši zakladali kláštory, v ktorých stáli kamenné kostoly a kvitlo umelecké remeslo v duchu keltských, antických a stredomorských tradícií. K našim predkom prenikli po páde avarskej nadvlády, azda aj skôr. Dokázať to nemožno, ich prítomnosť v Panónii by mala svoju logiku, či však prenikli za Dunaj, ťažko povedať, ale v roku 1956 sa počas archeologického výskumu na Hradci pri Prievidzi našlo bronzové pozlátené kovanie opaska, ozdobené obrazom štylizovaného vtáka, v ktorom viacerí bádateľov rozoznalo dielo zo severných svahov Álp, poznačené anglosaským vplyvom.

Neviem to posúdiť, predstava o mníchovi, ktorý sa zatúlal ďaleko na sever, je však vzrušujúca.

Európa bola v tých časoch vriacim kotlom, celé krajiny síce formálne patrili pod vládu byzantských a franských cisárov, ale boj o skutočný vplyv sa iba začínal. Cirkevná správa bola jednou z najmocnejších zbraní. Za takejto situácie keltskí misionári zavádzali, a tak približne na začiatku 9. storočia svoju misiu skončili.

Je to romantická a veľmi neistá kapitola, je však faktom, že solúnski bratia prišli do krajiny, kde kresťanstvo už dávno nebolo cudzie. Najstarší doklad o kresťanoch na Slovensku siaha možno naozaj až do čias Keltov. V živote sv. Ambróza sa totiž spomína Fritigil, manželka markomanského kráľa, ktorej o svätosti biskupa porozprával akýsi neznámy kresťan z Itálie. Fritigil sa stala vyznávačkou novej viery a do Milána poslala za biskupom Ambrózom posolstvo. Biskup ju spätne požiadal, aby prehovorila svojho muža na mier. Markomani sa vraj majú poddať Rimanom a presťahovať do sídiel, ktoré im určia.

Írsky kláštor na brehu rieky Shannon so súborom keltských krížov.

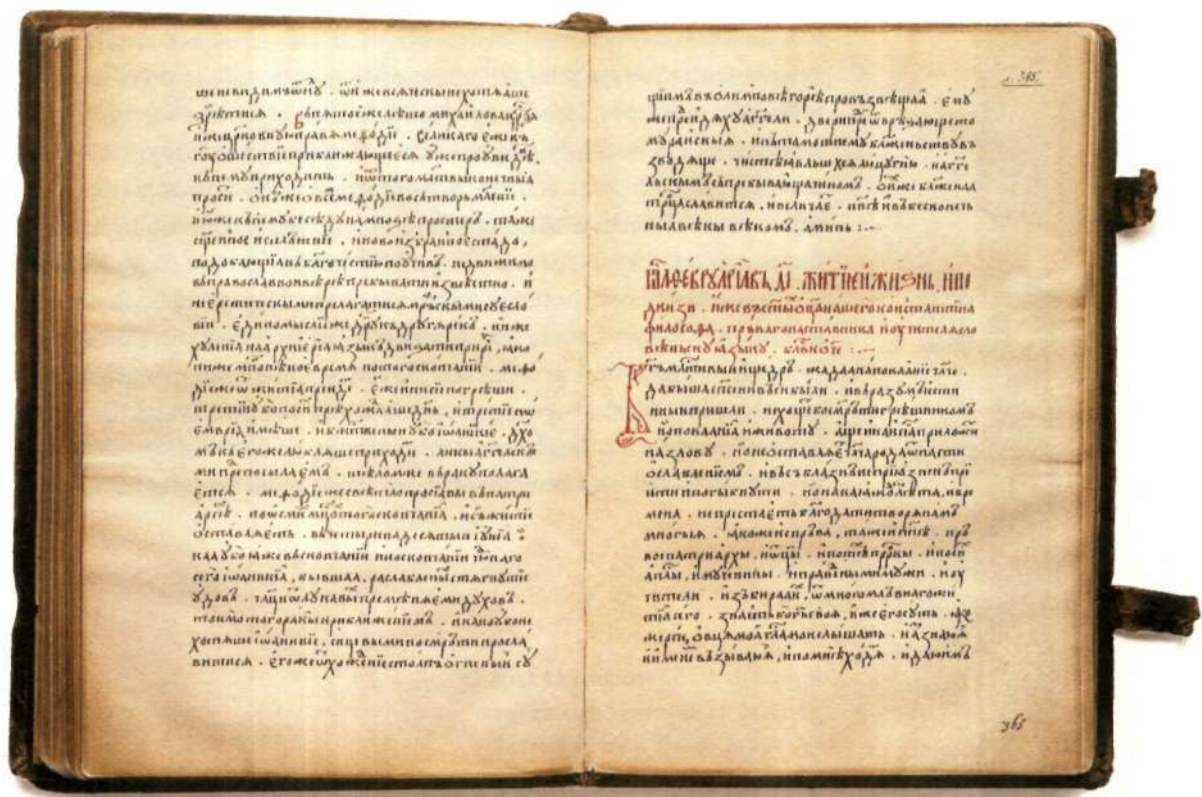

Handwritten text in a cursive script, likely a historical document or manuscript, showing several lines of text on aged, yellowed paper. The script is dense and difficult to decipher, but appears to be a form of shorthand or a specific dialect. The text is written in dark ink and is arranged in approximately 10 horizontal lines across the page. The paper shows signs of wear, including creases and discoloration, particularly along the right edge.

Fritigil počúvla a vybrala sa za svätcom do Milána; už ho však nenašla medzi živými, lebo sv. Ambróz v roku 397 zomrel. Pretože gótsky kronikár Jordanes asi o stopäťdesiat rokov neskôr spomína Bavorov ako Baiobaros, obyvateľov bójskej krajiny predpokladá sa, že pôvodne to boli práve tí Markomani, ktorí na žiadosť Fritigil opustili svoju starú vlasť. Keďže aj slovenskí Kelti pochádzali z kmeňa Bójov, barokoví dejepisci takmer jednoznačne označovali za sídlo markomanského kráľa Nitru.

Ale vráťme sa k slovanskej misii. Pri budovaní jej idylického obrazu sa často argumentuje zrozumiteľnosťou jazyka v protiklade s cudzotou reči západných misionárov, veď ešte aj názov Nemeц je vraj odvodený od slova „nemý“ (čo možno vôbec nie je pravda). Nie je to správna predstava - aj franské misie sa dobre pripravovali. Dokladajú to tzv. Frizinské zlomky (názov dostali od miesta nálezu v bavorskom Freisingu), rukopis o liturgii a náboženskej výučbe napísaný starou slovinnčinou so staroslovienskymi a veľkomoravskými prvkami. Predpokladá sa, že slúžili franským misionárom pri práci medzi Slovanmi, pred príchodom byzantskej misie, na Veľkej Morave, potom medzi Slovincami, kde získali svoju dnešnú podobu. Za doklad o jestvovaní pred-cyrilometodského západoslovanského kultúrneho jazyka na Veľkej Morave a v Panónii sa považujú aj grécke liturgické knihy, tzv. Euchologion sinajský, ktorý sa zachoval v Kláštore sv. Kataríny na Sinaji v Egypte.

Život Konštantína.

Vodovodná ryha.

Napokon ani pôsobenie byzantskej misie na Veľkej Morave nebolo idylou. Boj proti pohanstvu bol veľkým zásahom do života ľudí, hoci vždy nemusel byť bezpodmienečne dramatický a zásadový. Niekedy pohania svojich bohov ochotne menili za kresťanských, ak sa ukázali mocnejší. S kresťanmi dokázali žiť v zhode, o čom napokon svedčí aj kresťanský kostol na dvore pohanského Pribinu. Keď východní Slovania uzatvárali zmluvy s Byzantíncami, prisahali Perúnovi a Velesovi, ale aj Bohu kresťanov. Nového boha nezriedka chápali ako príspevok do starého sveta viery. Poznáme zmluvu z roku 945, v ktorej sa hovorí, že ak niekto poruší prísahu, „nech je prekliaty od Boha aj Perúna“. Kyjevský knieža Vladimír postavil v roku 980 drevenú sochu Perúna so striebornou bradou a zlatými fúzmi, prikázal urobiť aj ďalších bohov, ktorým obetovali svojich synov a dcéry, no keď sa v roku 988 dal pokrstiť, modly dal pováľať, rozrúbať a spáliť. Perúna priviazali o konský chvost, vláčili ho, bili palicami a potom hodili do Dnepra. Aj v Novgorode bili v roku 989 sochu Perúna tak silno, až bes, ktorý v nej bol ukrytý, volal: „Ó, beda mi, padol som do neľútostných rúk.“ Sochu hodili do Volchova, čo však nič nezmenilo na tom, že Perúna ľudia tajne uctievali ešte v 11. a 12. storočí.

Polabskí Slovania zostali pohanmi aj v 12. storočí. Pohanstvo sa stalo oficiálnou zámienkou na boj proti nim, čím sa dostali do pozornosti kronikárov. O ich náboženstve vieme preto najviac. Ich hlavným bohom bol Svarožic, syn Svaroga, boh slnka a ohňa, ktorý sa neskôr zmenil na Radegasta. Jeho chrám vo Feldbergu stál na trojuholníkovom hradisku, obkolesený posvätným lesom, v ktorom sa nikdy nerúhalo. Bola to svätyňa z dreva, postavená na rohoch divých zvierat. Stáli v nej aj sochy ďalších bohov v pancieroch a s prilbicami, vo vnútri boli uložené zástavy, ktoré sa vynášali len v čase vojny. Pri veštbách vodili kňazi koňa cez skrížené oštepky zakopané do zeme a cez akési *losy*, o ktorých nevieme, ako vyzerali. Bohov si udobrovali obetou zvierat, ale aj ľudí. V roku 1066 obetovali Radegastovi hlavu kresťanského biskupa Jána z Marienburgu, za čo biskup Burchard z Halberstadtu svätyňu zvalil a vrátil sa domov na posvätnom koni.

Perún bol hlavný boh, ale určite nie všade. Napríklad na myse Arkona na polostrove Rujana bol chrám zasvätený Svantovítovi, ktorý patril medzi najvýznamnejších bohov polabských Slovanov. Obete mu prinášali nielen pohania, ale aj kresťanskí vojvodovia, ak chceli s pohanmi vychádzať v mieri. Slúžili mu kňazi a niekoľko sto jazdcov - tí mu prinášali nalúpenú korisť, mince, šperky, drahé látky. Chrám bol obkolesený krásnou vyrezávanou a maľovanou

drevenou hradbou, do ktorej viedol jediný vchod. Vo vnútri stáli mohutné stĺpy a medzi nimi viseli látkové závesy, ktoré zakrývali obrovskú sochu so štyrmi krkmi a štyrmi hlavami. Pri nohách mala uzdu, sedlo, nádherný meč, v ruke držala roh naplnený vínom. Podľa výšky hladiny vína veštili kňazi veľkosť budúcej úrody. Svantovít mal vlastného koňa, na ktorom smel jazdiť iba kňaz a v noci aj on sám. Ako obeť mu prinášali obrovský koláč s medom, raz do roka aj živého človeka, ktorého z kresťanských zajatcov vyberali žrebom. Chrám na Arkone v roku 1168 zvalili Dáni. Kráľ Valdemar prikázal sochu Svantovíta rozrúbať a spáliť. Archeológovia sa svätyňu na Arkone pokúšali nájsť, ale ukázalo sa, že spolu s útesom, na ktorom stála, sa už dávno zrútila do mora.

To, čo sa nepodarilo na Arkone, pošťastilo sa v Gross Radene neďaleko Schwerinu, kde archeológovia našli zvyšky drevenej budovy jedenásť a pol metra dlhej a sedem metrov širokej a 53 drevených sôch, čo bola asi polovica z pôvodného počtu.

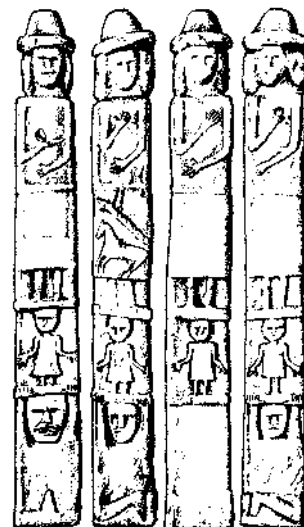
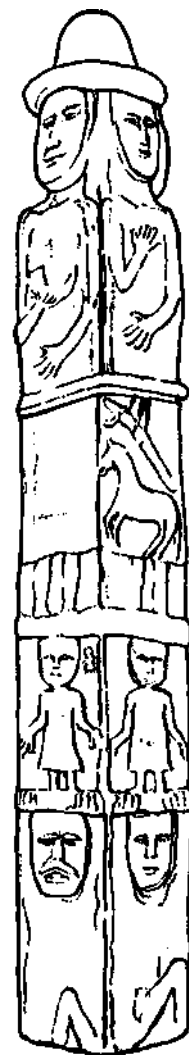
Podľa stredovekých kronikárov mali slovanskí bohovia nezriedka viacero hláv. Biskup Oto v roku 1128 prikázal porúbať sochu Triglava v Štetine a tri strieborné hlavy poslať do Ríma. Pomáhal mu údajne aj ľud, ktorý si boha, čo sa nevedel brániť, prestal vážiť. Rugievít mal sedem tváří a pri páse sedem mečov, rujanský Porevit päť a Porenutius štyri hlavy. Správy kronikárov potvrdil nález v rieke Zbruč vo východnej Haliči, kamenný stĺp vysoký takmer tri metre so štyrmi postavami pod jedným klobúkom. Jedna z postáv drží roh na pitie, druhá má pod nohami koňa. Len o trochu menší je dvojitý boh z Holzgerlingenu.

O boji proti pohanstvu na Veľkej Morave vieme z najstaršej slovanskej právnej pamiatky, Súdneho zákonníka pre ľud, a tam sa hneď na začiatku píše:

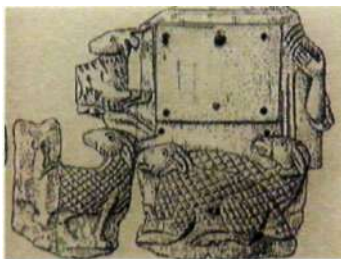
„Pred každým zákonníkom sa treba zmieniť o Božej pravde. Preto svätý Konštantín v prvom zákone napísal a povedal takto: Každá dedina, v ktorej sa konajú obety alebo prísahy pohanské, nech je odovzdaná Božiemu chrámu so všetkým majetkom, ktorý patrí pánom v tejto dedine. Tí, ktorí vykonávajú obety a prísahy, nech sa predajú so všetkým svojim majetkom a získaný výnos nech sa dá chudobným.“

Nová morálka sa presadzovala násilím. Svedčia o tom aj ďalšie odseky tohto zákonníka:

„Kto má vlastnú manželku a zhreší s otrokyňou, ak sa tento prečin potvrdí, je potrebné, aby ju knieža tejto krajiny predal do inej krajiny a suma získaná za ňu sa má rozdeliť medzi chudobných. Rovnako smilník má byť podľa zákona

Pohanský kamenný bôžik so štyrmi tvármi pod jedným klobúkom, vyložený z rieky Zbruč, je vysoký takmer tri metre.

Scéna zvedavých zvierat
a rozvinutý príbeh pyxidy.

Božieho kniežaťom daný k dispozícii kňazom na sedemročné pokánie: dva roky nech stojí počas omše pred chrámom Božím, dva ďalšie roky nech ide do chrámu po čítanie evanjelia a zvyšok omše nech strávi vonku a počúva omšu a ďalšie dva roky môže zostať až do Verím v jedného Boha. Posledný, siedmy rok nech stojí v chráme, ale nech neprijíma. Po uplynutí siedmich rokov na ôsmy rok nech už prijíma. (Odsúdení) sú povinní nejesť nič iné okrem chleba a vody po sedem liet.

Kto sa dopúšťa smilstva s rehoľníčkou, tomu podľa svetského zákona odrežú nos, podľa cirkevného nech sa mu však uloží pätnásťročné pokánie.

Keď niekto zvedol pannu bez súhlasu rodičov a keď sa tí o tom neskôr dozvedia, ak si ju chce vziať a chcú to i jej rodičia, nech sa koná svadba. Ak sa však bude jeden z nich zdráhať a bude to (človek) vážený pre svoje bohatstvo, nech dá dievčaťu za zneuctenie libru zlata, t. j. 72 zlatých solidov. Ak je chudobnejší, nech dá polovicu svojho majetku. Ak je však nemajetný, nech ho dá sudca zbičovať a vyhostiť zo svojho obvodu. Je tiež povinný podrobiť sa pokániu počas siedmich rokov, ako sme napísali.

Kto zvedol dievčinu zasnúbenú inému mužovi, aj keď k nej vošiel s jej súhlasom, tomu treba odrezať nos.

Kto má dve manželky, nech vyženie tú, ktorú si vzal neskôr, aj s deťmi. Potom nech ho zbičujú a kajú sa sedem rokov."

Konštantín nebol tolerantný. A prečo by aj bol, bol to ortodoxný Byzantínek: „Meč svojej výrečnosti využívali pri odstraňovaní rozličných bludov, ktoré v onom ľude našli. A tak vyplievajúc a vytrhávajúc z tohto zamoreného poľa mnohorakú burinu nerestí, začali zasievať semeno slova Božieho."

Úporný bol nielen boj s pohanmi, ale aj s „trojjazyčníkmi", ktorí ako liturgické jazyky uznávali iba gréčtinu, latinčinu a hebrejčinu.

Takto sa píše v Živote Konštantína:

„Nehlásali však iba túto jedinou vec, ale učili aj iné bezbožné veci, hovoriac, že pod zemou žijú ľudia s veľkými hlavami a že každý plaz je diablov výtvar. Ak niekto zabije hada, bude mu odpustených deväť hriechov. Ak niekto zabije človeka, má tri mesiace piť vodu z drevenej čaše a sklenej sa nemá dotýkať. Nebránili ani (ľuďom) vykonávať obety podľa starej obyčaje a ani uzatvárať nezákonné manželstvá.

To všetko ako trnie vysekal a spálil ohňom slov hovoriac: „Prorok o tom povedal: Obetuj Bohu obeť chvály a oddaj Najvyššiemu svoje modlitby. Ženu

svojej mladosti však neprepúšťaj, lebo ak ju znenávidenú prepustiš, necnosť pokryje žiadostivosti tvoje, hovorí Pán všemohúci. A tiež: Vystríhajte svojho ducha, aby nikto z vás neopustil ženu svojej mladosti. A tieto veci, ktoré som nenávidel, ste konali, takže Boh bol svedkom medzi tebou a ženou tvojej mladosti, ktorú si opustil. Tá je tvojou pomocníčkou a ženou tvojej zmluvy.' A v evanjeliu Pán hovoril: „Počuli ste, čo bolo povedané starým: Nescudzoložíš. Ja vám však vravím, že každý, kto sa pozrie so žiadostivosťou na ženu, už scudzoložil s ňou vo svojom srdci. A ďalej: Hovorím vám, že ten, kto prepustí svoju ženu (okrem príčiny cudzoložstva), ju núti cudzoložiť. A ten, čo pojme mužom prepustenú ženu, cudzoloží. A apoštol riekol: Tých dvoch ľudí, ktorých spojil Boh, človek nech nerozlučuje.“

Byzantská misia nebola jednoduchá, ale úspešná, čo s nevôľou musel priznať aj spis O obrátení Bavorov a Korutáncov: „... istý Grék menom Metod filozofickým precenením novo vynájdeného slovienskeho písma spôsobil, že latinský jazyk a rímske učenie, ako aj latinské autentické spisy sa stali menej cennými všetkému ľudu zo strany (Slovienov), ako aj omše a evanjeliá i cirkevné služby tých, ktorí ich vykonávali po latinsky.“

O udalostiach, ktoré nasledovali, sa píše v Živote Konštantína:

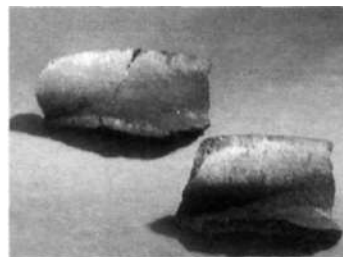
„Po tom, čo strávil na Morave 40 mesiacov, vydal sa vysvätiť svojich učeníkov. Po ceste ho prijal Kocel, panónske knieža, ktorý si veľmi obľúbil slovienske písmo a naučil sa ho. A zveril mu do 50 učeníkov, aby ich vyučil. Preukázal mu veľkú úctu a odprevadil ho ďalej.“

Nevzal ani od Rastislava, ani od Kocela zlato, striebro ani nijakú inú vec, ale odovzdal im slovo evanjelia bez pláce. Od oboch si vyžiadal iba zajatcov, a to 900, a prepustil ich na slobodu.“

Pravda, Kocel, to už je iná (nasledujúca) kapitola, a tak sa teda ešte vráťme ku pyxide. Jej objav nie je bez problémov. Našla sa na mieste, ktoré preoral ryha cez tisícročia. Titus Kolník dokázal, že má antický pôvod; jej príchod na Slovensko však nemožno obmedziť na čas Veľkej Moravy. Mohla sa k nám dostať skôr, ale aj neskôr, napríklad ako korisť niektorej križiackej výpravy.

Vylúčiť sa nedá nič, a na vine je stratený hrob. Stratený... Možno však nie definitívne - azda pod zemou v Čiernych Kľačanoch drieme odpoveď na túto otázku, a vari aj na ďalšie...

A to aj na také, ktoré ešte nik nepoložil.

Predmety z údajného hrobu.